

Posudek oponenta
Obor: fonetika

Pavla Prachová: Temporální přesnost imitace řeči u dvou věkových skupin dětí

Diplomová práce Pavly Prachové je monotematická materiálová studie z výzkumu, který se zabývá problematikou mluvního rytmu. Je to problematika nesnadná, jak z hlediska teoretického pohledu, tak z hlediska získávání empirických dat. Diplomantka si po rozboru starších i současných odborných diskusí vybrala jeden z metodických postupů, které se snaží zaznamenat odezvu rytmického faktoru řeči v percepci uživatele jazyka prostřednictvím imitace podle vzoru. K tomuto tématu realizuje vlastní experiment a zaměřuje se přitom na materiál dětské řeči. To je už samo o sobě přínosem, protože empiricky podložených údajů o mluvní kompetenci dětí v češtině je málo, zejména z hlediska jejich proměn v závislosti na věku. Práce s dětskými respondenty není snadná a je třeba ocenit uvážlivý postup autorky při realizaci zadaného úkolu. V diplomové práci Prachová navazuje na zkušenosti ze své starší práce klauzurní, která byla prvním experimentem daného typu na materiálu češtiny. Šest 6 nestejně dlouhých kapitol práce lze rozdělit na část teoretickou a experimentální, zpracované poměrně nezávisle. Jádrem je popis vlastního výzkumu autorky a jeho výsledků. Text je formulován sympaticky stručnou formou, někdy to však má za následek nevyváženost výkladu nebo i nebezpečí nepochopení myšlenky (viz některé poznámky dále).

Kapitola 1, *Úvod* (s. 11-13), obsahuje velmi stručnou charakteristiku tématu a cílů práce. Záměrem je „otestovat temporální přesnost řeči při imitaci podle vzoru“ (s. 12). Výklad věnovaný v této souvislosti temporálním aspektům řeči zmiňuje relevantní vlastnosti češtiny, ovšem především v rovině segmentů, ne už prozodémů. Kapitola o rytmu řeči, k níž je odkazováno, tyto informace doplňuje jen nepřímou a dílčím způsobem v rámci komentáře k jedné z rozebíraných studií (Dankovičová - Dellwo, 2007, s. 31).

Kapitola 2, *Rytmus řeči* (s. 14 - 38), je základem teoretické části práce. Podává relevantní přehled hlavních proudů výzkumu od poloviny 20. století a soustřeďuje se zejména na etapy v řešení problematiky tzv. rytmické typologie. Výklad koncepcí a experimentálních postupů jednotlivě je veden s pochopením podstaty věci. Autorka užitečně sleduje především postupy, které se snaží o empirické ověřování hypotéz. Návaznost svého vlastního experimentu na některou z citovaných metod však přímo nezmiňuje. Pro pohled na problematiku v celku by bylo asi výhodnější, kdyby části 2.9 až 2.11 věnované tzv. *korelátům rytmu*, byly zařazeny před kritiku rytmické typizace jazyků, která by pak mohla být více komplexní.

K diskusi:

Komentář vyžaduje jednostránkový oddíl 2.2, v němž autorka formuluje obecnou charakteristiku rytmu řeči jako východisko pro svou práci. Mezi jiným konstatuje: „*Nejmenší lineární jednotkou řeči, jejímž prostřednictvím se mohou projevit rytmické vlastnosti řeči, je v indoevropských jazycích mluvní takt, který je nejčastěji charakterizován tak, že váže jednu slabiku nesoucí přízvuk a jistý (nebo žádný) počet slabik nepřízvučných*“ (s. 14).

a) Na místě je otázka, jak autorka interpretuje vztah tohoto tvrzení a existence rytmických typů slabičně izochronního a morově izochronního?

b) Charakteristika taktu je v dané souvislosti příliš povšechná, zejména jde-li o jednotku, s níž následně pracuje experiment. Odkaz na podrobnější výklad v (nepublikované) klauzurní práci nepostačuje, vhodnější by bylo převzetí textu.

Kapitola 3 *Metoda* (s. 39 – 45) popisuje materiál experimentu a postupy použité při jeho pořízení, analýze i vyhodnocování.

Základ experimentu tvořil test, v němž respondenti slyšeli izolované fráze a následně je imitovali. Text k imitaci obsahoval oznamovací věty o délce 6, 9, 12 slabik, složené z tříslabičných taktů (tedy 2, 3 a 4 daktyly). Každý typ byl zastoupen třemi variantami, celkem 9 frází. Takty neměly stejnou vnitřní strukturu, 4 byly složené z jednoslovných taktů, ostatní obsahovaly jeden nebo dva takty složené. Byla přijata některá doplňující omezení pro hláskové složení slabik ve prospěch srovnatelnosti vzorků a

přesnosti měření. Zvoleny byly tři varianty imitace: doslovné opakování, imitace pomocí opakování slabiky *na* a imitace pomocí opakování slabiky *ba*. V každém souboru vět stejné délky byl jeden z typů imitace použit dvakrát. Experimentu se účastnily děti dvou věkových skupin, 10 - 11 let a 12 - 13 let. Diplomantce se podařilo získat použitelný materiál od 16 mluvčích v každé skupině, vždy od 8 chlapců a 8 dívek. V celku materiál obsahoval 1152 položky. Popis uspořádání i prezentace testu ukazuje, že diplomantka je dobře obeznána s metodikou podobného výzkumu. Cílem experimentu bylo získat poznatky o tom, zda a jak úspěšnost imitace ovlivňuje délka textu, vnitřní struktura taktů, způsob imitace, věk a pohlaví respondentů (viz zadání str. 12-13 a také postup při vyhodnocování výsledků). Přesnost imitace byla kvantifikována na základě porovnání odchylek mezi počátky vokálů v imitacích a hodnotami počátků vokálů získanými z vět poslouchaného vzoru (s. 44-45).

K diskusi.

a) Z hlediska uvedených cílů je materiál vhodný a dobře promyšlen. Výjimkou je srovnatelnost položek z hlediska vnitřní struktury taktů. Autorka rozlišuje ve stavbě taktů tři typy *gramatické koheze*, které – bez bližší diskuse – považuje za základní (s. 54), a toto rozlišení pak uplatňuje i při vyhodnocování výsledků. V materiálu testu však tyto typy nejsou zastoupeny srovnatelně, ani s ohledem na délku frází, ani podle umístění taktu v textu. Objem materiálu nedostačuje pro sledování takového počtu variant. V daném případě by bylo vhodnější prosté rozlišení taktů jednoslovných a ostatních.

b) Otázka: srovnávacími hodnotami vzoru byly hodnoty získané z konkrétní věty, která sloužila při nahrávání jako model, nebo zprůměrované hodnoty několika opakování této věty?

Kapitola 4 *Výsledky* (s. 46 – 89) předkládá statistické zpracování údajů získaných z materiálu ve vztahu k sledovaným otázkám, tedy k délce a stavbě imitovaného textu, způsobu imitace, věku a pohlaví respondentů, v některých částech i k individuálním výkonům. První část (4.1, s. 46 – 50) podává údaje o chybně realizovaných položkách (zejm. graf 4.1, tab. 4.1), včetně výkonu respondentů jednotlivě (grafy 4.3, 4.4). Druhá část (4.2, s. 51 – 89) porovnává průměry průměrných odchylek respondentů od imitovaného vzoru v souborech utříděných podle jmenovaných kritérií. Výklad i údaje o statistickém zpracování zachovávají jednotný postup. Prezentace výsledků je přehledná, převážně v podobě názorných grafů s komentářem. Autorka postupuje od uvedení celkových hodnot k dílčím souborům, nejpodrobnější vrstvou z hlediska textu jsou údaje o průměrech průměrných odchylek v konkrétních frázích. Výkon jednotlivých mluvčích je zastoupen pouze výběrově, uvedením vždy tří respondentů s nejnižší a nejvyšší průměrnou odchylkou.

Předložené výsledky jsou cenné a naznačují zajímavé tendence. Jejich hodnotu by zvýšilo důsledné uvádění konkrétních zdrojových dat. Např. grafy zachycující průběh průměrných odchylek po slabikách u jednotlivých frází podle různých způsobů imitace (9 grafů 4.12, 4.17, 4. 22, atd.) jsou informativní, postrádáme však tabulky výchozích hodnot. Také souhrnné (z hlediska úkolu zásadní) údaje o rozdílu průměrných odchylek imitací v textu různé délky při různých typech imitace ukazuje graf s uvedením hodnot vždy pro celou skupinu frází stejné délky (graf 4.63 s. 86). Zde by dobře posloužila ještě tabulka obsahující údaje o frázích jednotlivě a na tomto základě pak údaje celkové (podobně jako uvádí tab. 4.1, s. 48 počty deformovaných položek). Přínosem by byla také příloha s primárními daty odchylek všech mluvčích v jednotlivých imitacích po slabikách.

K diskusi

Celková průměrná odchylka u skupiny položek stejné délky je vždy představena dvěma způsoby, při započítání všech odpovědí a při vyloučení defektních položek. Dále je uvedeno, že „...v *podkapitole Průměrné odchylky jsou analyzovány pouze položky bez defektů*“ (s. 46). Později však není jasné, čemu odpovídají údaje o frázích jednotlivě. V souhrnném grafu 4.63 (s. 86) jsou to hodnoty celkové a jim se blíží i výpočet, který získáme z průměrů pro jednotlivé fráze uvedených v textu, a to pro šesti a devítislabičné položky. V jakém vztahu jsou hodnoty uvedené pro dvanáctislabičné věty jednotlivě a celkové průměry pro tuto skupinu? Zmínka v kap. 5 na str. 90 k vysvětlení nestačí.

Závěrečné kapitoly 5 (Diskuse, s. 90-96) a 6 (Závěr, str. 9) podávají shrnutí a interpretaci výsledků ve vztahu k stanoveným cílům práce. Experiment ukázal, že metoda imitace představuje pro dětské respondenty proveditelný úkol, byť s jistými obtížemi. Dobře se potvrdil především předpoklad, že nejpřesnější imitaci přinese doslovné opakování a že se přesnost imitace zhoršuje s délkou textu.

Stejnoslabičné imitace ukázaly vliv věku a částečně i pohlaví. Autorka je ve svých závěrech opatrná a opírá se téměř výhradně o statistickou významnost zjištěných rozdílů. Soudím, že její výsledky naznačují více, než si troufá připustit. Význam mají i slabší tendence, jsou-li důsledné. Tendence k větší obtížnosti imitace pomocí slabiky *ba* než *na* má jedinou výjimku (věta *netuší, komu se zakáže*). Ve shodě s ní je i rozbor výsledků při změně pořadí imitace (§4.2.3 a s. 93). Slabá tendence k zlepšení výkonu při opakování položek má opět jedinou výjimku (věta *zasype osminu potoka* v imitaci *na*).

K diskusi

a) Grafy srovnávající průběh průměrných odchylek po slabikách u jednotlivých frázích podle různých způsobů imitace ukazují převážně zpomalení stejnoslabičných imitací proti doslovnému opakování. Výjimkou je výsledek u šestislabičné fráze *ví, kdy to dostane* (graf 4.22, s. 61). Má pro to autorka nějakou hypotézu?

b) O výkonu jednotlivých respondentů vypovídá správnost realizace položek a (časová) přesnost imitace. Lze něco říci o vztahu mezi těmito dvěma charakteristikami (např. na základě porovnání pořadí)?

Závěr.

Diplomová práce Pavly Prachové *Temporální přesnost imitace řeči u dvou věkových skupin dětí* je ucelená experimentální studie z aktuální problematiky, přináší hodnotný materiál pro výzkum dětské řeči a užitečné a podnětné nové poznatky. Diplomantka prokázala dobrou znalost odborné literatury i schopnost empirického výzkumu v oboru. Předložená monografie splňuje všechny požadavky kladené na magisterskou práci. Doporučuji ji k obhajobě a navrhuji klasifikaci *velmi dobře*.

Praha, 9. 9. 2013

Prof. PhDr. Zdena Palková, CSc.